

Overgenomen uit Begijnhofkrant 45 (2014) 2-4

SINT- JAN BERCHMANS OP HET BEGIJHOF VAN DIEST (1612-1613)

Robert Stouthuysen

Jan Berchmans werd op 22 januari 1888, ruim 125 jaar geleden, in Rome heilig verklaard. Paus Leo XIII zei bij die gelegenheid dat Jan, in al zijn eenvoud, de heiligheid dichterbij de mensen had gebracht. Sint-Jan is de gecanoniseerde heilige bij wie ik persoonlijk het dichtste aanleun. Hij is niet alleen een stadsgenoot, maar ik ben zelf ook in Diest gedoopt op dezelfde dag (14 maart), in dezelfde kerk (de Sint-Sulpitiuskerk) en in dezelfde doopvont, maar helaas 330 jaar later. Sint-Jan werd er gedoopt op 14 maart 1599. Ik schrijf "helaas", want ik ben als zondige dienaar Gods door het leven gekropen. Sint-Jan had als levensspreuk: 'De gewone dingen op een buitengewone manier doen.' Mijn armtierig motto was: 'De buitengewone dingen op een gewone manier doen.'

Beeld van Sint-Jan Berchmans van de hand van kunstenaar Wim Van Petegem in Kaggevinne (bij Diest).

De grootvader van Jan Berchmans (langs moederskant) was een voorname, schatrijke burger, Adriaan Van den Hove. Als katholiek had hij zich in de gunst van de Spaanse bezetter weten te werken. In ruil boden zij hem schepenambten en later het burgemeesterschap aan. Hij was streng, vaak hooghartig en werd toch door vele burgers gerespecteerd.

Geboorte van Jan Berchmans

In de stad woonde ook een zekere Jan Berchmans, huidenvetter en schoenmaker. Hij was een onvermogen poorter, maar werd verliefd op Liesken, de dochter van Adriaan Van den Hove. Helaas bestond er tussen Jan en Liesken een standenonderscheid en volgens de gebruiken van die tijd was een huwelijk tussen beiden dus niet mogelijk. Het water was veel te diep. Maar niet voor Jan en Liesken! Ze hielden veel van elkaar en lieten zich niet afschrikken door de stuurse vader van Liesken, hoe rijk en machtig hij ook was. Om zijn

weerstand te breken en hem tot betere inzichten te brengen, was er maar één weg, weliswaar een ongewone weg: het verwekken van een kind. Tegen zo'n toestand -- een dochter, nog ongehuwd en reeds in verwachting van een kind -- kon vader Van den Hove niets verrichten. Met tegenzin stemde hij uiteindelijk in met het huwelijk van zijn zwangere dochter. Jan en Liesken hadden hun doel bereikt. Ze huurden één van de huizen van vader Van den Hove, in de Beverstraat, dicht bij de Grote Markt. Zoals in die tijd de gewoonte was, droegen de huizen klinkende namen, zoals 'De Witte Keers', 'Het Aards Paradijs', 'Het einde van de Wereld', 'het Lammeke'. Het huurhuis van Jan en Liesken droeg de naam 'De Gulden Mane'.

Zes maanden na hun huwelijk, op 13 maart 1599, werd een jongen geboren in 'De Gulden Mane'. Hij kreeg als oudste zoon de naam Johannes. Na hem volgden nog Adriaan, Maria, Karel en Bartel binnen een tijdsspanne van zes jaar. Op 14 maart 1599, één dag na zijn geboorte, werd Johannes gedoopt in de Sint-Sulpitiuskerk. In de doopakte lezen we dat verre verwanten optraden als peter, met name Adriaan Claes, en als meter, namelijk Geertrui van Steyvoort. De familie Van den Hove, en voornamelijk vader Adriaan, hadden hun wrok om het voor hen ongewenste kind blijkbaar nog niet goed verteerd. Over de eerste levensjaren van Johannes is weinig bekend en ze verliepen derhalve ongemerkt. Niets liet toen vermoeden dat hij een groot man zou worden.

De Sint-Sulpitiuskerk in Diest, waar Jan Berchmans gedoopt werd en waar het graf van prins Filips Willem, de oudste zoon van Willem van Oranje, te bezichtigen is.

Ongetwijfeld heeft de driejarige Johannes, braafjes aan de hand van zijn vader, de blijde intrede in Diest van prins Filips Willem van Oranje-Nassau -- Diest werd later een Oranjestad -- meebeleefd. Een jaar later, in 1603, stond de kleine Johannes, toen vier jaar oud, aan het graf van zijn grootvader Adriaan, dodelijk getroffen door de pest. Zijn eerste jaren bracht Jan Berchmans, van 1599 tot 1612, door in Diest, een stad die regelmatig overbevolkt was met soldaten en waar regelmatig ziekten uitbraken.

Eerste schooljaren 1606-1612

Het onderwijs in Diest bestond tijdens de middeleeuwen uit twee niveaus. Eerst was er de ‘*Cleyne Schole*’, waar de kinderen leerden lezen, schrijven en rekenen en de gebeden in het Latijn. De school was in privé-handen. Nadien volgde de Latijnse of ‘*Grote Schole*’, in feite het middelbaar onderwijs van die jaren. Deze school werd ingericht door de stad en stond onder supervisie van de twee Diestse kapittels. Zij benoemden de leerkrachten en de rector.

Toen Jan Berchmans 7 jaar was, ging hij, zoals ieder kind van zijn leeftijd, naar de ‘*Cleyne Schole*’ in de lakenhalle of stadshal. Maar Jan leerde zo verrassend snel, dat hij twee jaar later de lagere school al mocht verlaten om de Latijnse lessen te gaan volgen in de ‘*Grote Schole*’ bij de uitstekende leraar en humanist Wouter Van Stiphout. Op een eigentijdse manier maakte deze leraar zijn leerlingen vertrouwd met de beginselen van etymologie, grammatica en literatuur, zowel van de Latijnse als de Griekse taal, als voorbereiding op hun hogere studies.

Wouter van Stiphout was in de wolken met de kleine Jan, die zeer begaafd en creatief was en met kop en schouders boven zijn leeftijdsgenoten uitstak. In zijn grote bewondering sprak hij over Jan als een ‘*miraculum naturae*’ (wonderkind), als een ‘*ornamentum discipulorum*’ (juweel onder de studenten) en als een ‘*florem gymnasii*’ (bloem van de school). Jan legde in één jaar twee studie jaren af. Hij kreeg dan ook de eer om, ter gelegenheid van de prijsuitreiking op het einde van het schooljaar, de toespraak te houden in het Latijn voor de notabelen van de stad. Niet toevallig had Jan als titel van zijn betoog gekozen: “*Nooit opgeven wat men eenmaal is begonnen*”. In keurig Latijn en met grote overtuiging sprak Jan over standvastigheid, doorzettingsvermogen en volharding bij een eenmaal genomen beslissing. Op 10-jarige leeftijd had hij een stelregel gekozen die de rest van zijn leven sterk zou kenmerken.

In de school ging het Jan voor de wind, maar thuis baarde de gezondheid van zijn moeder zorgen. Ze werd zwaar ziek, wellicht de nasleep van een vorige pestaanval. Haar ziekte toestand ging op en neer, maar echt genezen deed ze niet. Ze had een zwaar leven: de zorg om vijf jonge kinderen, het huishouden en hulp bieden in de schoenenzaak van haar man. Daarom besliste vader Berchmans om zijn oudste zoon Jan, 10 jaar oud, als commensaal of tafeldienaar in de kost te sturen bij kanunnik Pieter van Emmerich, norbertijn van de abdij van Tongerlo en sinds acht jaar pastoor van de Onze-Lieve-Vrouwparochie in Diest. De jonge Jan had al een paar keren in niet mis te verstane bewoordingen te kennen gegeven dat hij later priester wou worden. Daarom was hij uiteraard welkom bij de parochiepastoor, die nog vier jonge knapen in de kost had in zijn grote pastorie, die nog steeds bestaat (in de huidige Michel Thijsstraat). Vader Berchmans moest wel een jaarlijks kostgeld van 100 rijngulden betalen, maar dat betaalde hij graag, want hij wist dat zijn zoon in goede handen was en het juiste spoor bewandelde.

Dit verblijf van drie jaar op de pastorie ging gepaard met zijn studies in de ‘*Grote Schole*’ bij Wouter Van Stiphout. Deze leraar was een uitstekende begeleider bij de studies van taal, wetenschap, ‘goede manieren’ en godvruchtigheid. Jan was de eerste van de klas en ontloopte

zich tot een echte acteur, die met passie en gedrevenheid zijn rollen speelde in het schooltoneel. Op de pastorie hielp hij in de huishouding en in de kerk, waar hij rondliep in een kleine priestertoga. Op zijn elfde (in 1610) deed hij zijn Heilige Communie. Meer dan ooit droomde hij van het priesterschap.

Jan Berchmans had een grote verering voor Onze-Lieve-Vrouw. Dagelijks ging hij bidden voor het O.-L.-Vrouwaltaar in de romaanse O.-L.-Vrouwkerk. Meermaals trof men de jonge Jan ook aan in de noordelijke gotische straalkapel van de Sint-Sulpitiuskerk, voor het eeuwenoude romaanse beeld van O.-L.-Vrouw van Mirakelen. Op geregelde tijdstippen ging hij onder leiding van pastoor Van Emmerick en samen met de vier andere kostgangers op bedevaart naar Scherpenheuvel, waar men pas begonnen was met de bouw van de imposante basiliek (1609-1629). In afwachting van het einde van de bouwwerkzaamheden zochten de pelgrims hun toevlucht in de oude stenen kapel, waar zij het miraculeuze Mariabeeld, gevonden tussen het puin van de Diestse Allerheiligenkapel, vereerden. Toen Jan dertien jaar werd, verdreven de donkere wolken boven zijn familie de zorgeloosheid van zijn prille bestaan. De gezondheid van zijn moeder ging steeds meer achteruit en zijn vader had zich hopeloos in de schulden gestort.

De jonge Jan Berchmans had een grote devotie voor Onze-Lieve-Vrouw en droomde al op jeugdige leeftijd van het priesterschap.

Vader Berchmans was intussen op de maatschappelijke ladder omhooggeklimmen: hij werd kerkmeester van de Sint-Sulpitiuskerk, deken van de Sint-Jorisgilde en voorzitter van de 'Raad van Tien', het bestuurscollege van de stad. Hij had daardoor een zekere status

verworven, maar dat was niet zonder meerkosten voor het gezin gegaan, dat daarnaast ook steeds meer uitgaven vroeg omwille van de opgroeiende kinderen. Vader Berchmans zag maar één uitweg meer: zijn dertienjarige oudste zoon, ondanks zijn schitterende schoolresultaten, verplichten de school te verlaten, een ambacht te leren en te helpen in zijn schoenmakerszaak.

De kleine Jan revolteerde tegen zijn ouders. Het kon toch niet dat hij omwille van financiële redenen zijn priesterroeping zou moeten verzaken. Op zijn knieën voor het ziekbed van zijn zwakke moeder smeekte hij haar om te mogen voortstuderen en priester te worden. Ze mochten hem op water en brood zetten, als hij maar zijn levensdroom kon waarmaken. Maar wie zou de studies en het losgeld betalen? Zijn vader en moeder konden, gezien hun schulden, geen nieuwe lasten op zich nemen. Ook de rijke grootmoeder Van den Hove (langs moederskant) en de welgestelde grootvader Berchmans werden niet bereid gevonden om enige geldelijke steun te verlenen. De kleine Jan moest maar, zoals zoveel leeftijdsgenoten, een ambacht leren en thuis helpen. Blijkbaar waren de wonden van het verleden, door het ongewenste en wegens zwangerschap verplichte huwelijk, na 14 jaar nog steeds niet geheeld. Maar plots kwam er een lichtje vanuit het begijnhof van Diest.

Begijnhof van Diest

Omstreeks 1600 bestond het begijnhof van Diest, zoals vele andere begijnhoven en steden, nog grotendeels uit lemen huisjes, gegroepeerd in enkele straten langs de zuidkant van de kerk. Alleen de kerk was opgetrokken uit prachtige ijzerzandsteen (begin 14de eeuw) en de infirmerie (15de-16de eeuw) uit baksteen.

De vroegste huizen van het begijnhof van Diest, met in het midden de infirmerie in baksteen en recht daartegenover de in ijzerzandsteen opgetrokken begijnhofkerk.

Met de komst van begijnhofpastoor Nicolaas van Essche of Esschius (1507-1578) in 1538 vonden heel wat ingrijpende veranderingen plaats op het begijnhof. De houten en lemen woningen moesten wijken voor stenen huizen. Hij legde de handelsactiviteiten en het verkeer in het begijnhof aan banden, ondanks de tegenkanting van zowel de begijnen als de Diestse handelaars. Hij maakte er opnieuw een gesloten gemeenschap van, waar de stadsbewoners wel geduld, maar niet uitgenodigd werden.

Ondertussen steeg het aantal begijnen van 144 in 1558 naar 233 in 1648. Er werd gestart met de bouw van nieuwe woningen, betaald door de begijnen zelf. Wanneer een begijntje over de nodige fondsen beschikte, kreeg zij van de pastoor en de hofmeesteres ofwel een stukje grond ofwel een oude woning om die te vervangen door een nieuwe woning. In ruil mocht de betrokken begijn voor de rest van haar leven in het nieuwe huis blijven wonen. Bovendien mocht ze drie andere begijnen aanduiden die er na haar dood achtereenvolgens mochten inwonen. Nadien kwam het huis automatisch aan de gemeenschap toe, die het dan verder verhuurde.

Met de komst van begijnhofpastoor Nicolaas van Essche in 1538 vonden heel wat ingrijpende veranderingen plaats op het begijnhof van Diest.

Omdat de 16de-eeuwse godsdienstcrisis de geloofsijver en devotie ernstig had aangetast, pakte pastoor Esschius ook het spirituele reveil op zijn begijnhof aan. De conventen werden hervormd en kregen nieuwe statuten, gebaseerd op devotie, onthechting en verinnigde geloofsbeleving. Daarbij stelde hij de Christusviering centraal. Het grijze begijnhofhabijt maakte plaats voor een zwart, bedoeld als veruiterlijking van rouw omwille van de wandaden van de kettters tijdens het voorbije godsdienstconflict. Hij maakte de begijnhofregels strenger, want de begijnen waren eraan gewoon geraakt om het hof te verlaten naar willekeur en er iedereen die zij wensten, te ontvangen. Dat wekte weerstand op. De pastoor werd voor de stedelijke schepenvank gedaagd. Hij werd verdacht van gereformeerde denkbeelden. Maar hij werd gezuiverd van elke blaam en kon nadien, zelfs met kerkelijke steun, zijn hervormingen doorvoeren, zoals het herstellen van het besloten karakter van het begijnhof en het leggen van

de klemtoon op een geesteshouding van armoede en gebed. Esschius bekommerde zich bovendien om een betere vorming van de jonge clerus, in overeenstemming met de besluiten van het Concilie van Trente. Hij leidde zelf tal van jonge geestelijken op, die op hun beurt een belangrijke rol gingen spelen in andere begijnhoven. Vanuit het begijnhof van Diest werd aldus een geestelijk reveil ingezet onder impuls van pastoor Esschius. De jonge Jan Berchmans leefde in Diest enkele decennia na Esschius en kon de gunstige effecten van diens hervormingen op het begijnhof merken.

Wending in het leven van Jan

Na een intermezzo over de hervormingen op het begijnhof van Diest in de 16de eeuw komen we terug bij de jonge Jan Berchmans, die plotseling en uit eerder onverwachte hoek steun kreeg voor het betalen van zijn verdere studies. Maaïke en Lienke Berchmans, twee zusters van vader Berchmans en begijnen te Diest, overtuigden hun pastoor, landdeken Heimo Timmermans, om hun neefje bij hem in de kost te nemen als gezelschapsknaap, zanger en misdienaar. Het leek een ideale oplossing. Maar twee maanden later kwam er weer een ingrijpende verandering in het leven van de jonge knaap. De scholaster Frans Van Groenendonck kwam bij vader Berchmans met het voorstel van een gunstiger financiële regeling voor zijn zoon. Dankzij de goede relaties van de scholaster met de Waalse kanunnik Froymont, verbonden aan het Standonckcollege te Mechelen, kon de jonge Jan als huisknecht inwonen bij de kanunnik. Naast een voordelige beloning kreeg Jan ook toegang tot de Mechelse Grootsschool, van waaruit het gemakkelijk was om een goede studiebeurs voor het Grootseminarie te verkrijgen. De eigenlijke reden van dit voorstel van Van Groenendonck was niet dat hij echt bekommerd was om de toekomst van Jan Berchmans, maar wel dat hij uit jaloezie wegens de successen van de jonge leraar Wouter van Stiphout zijn intelligentste en knapste leerling wilde losmaken van rector Van Stiphout.

De eerste reactie van vader Berchmans was negatief. Hij zag zijn zoon niet graag de rijke stad Diest verlaten. Maar bij nader toezicht zwichtte hij toch voor de zeer gunstige regeling vanuit Mechelen. Moeder Liesken was te ziek en te zwak om zich ertegen te verzetten. En aan Jan werd gewoon niets gevraagd! Hij had er dubbele gevoelens bij. Enerzijds verliet hij niet graag rector Van Stiphout, pastoor Timmermans en Diest. Anderzijds gaf zijn verhuizing naar Mechelen hem de mogelijkheid om zijn priesterlijke roeping in vervulling te zien gaan.

Begin september 1612 verliet Jan Berchmans zijn geboortestad Diest. Hij zou zijn stad nooit meer terugzien. Zijn leven ging van Mechelen (1612-1618) over Antwerpen (1618-1619) naar Rome (1619), waar hij op 13 augustus 1621 overleed aan malaria, dysenterie en longontsteking na een kort, maar heilig leven, ver van zijn familie, zijn stad en zijn begijnhof.

Het graf van Jan Berchmans in de Sant' Ignaciokerk te Rome

Robert baron Stouthuysen

erevoorzitter De Vrienden van het Begijnhof van Turnhout

Portret van jezuiet Jan Berchmans (° Diest, 13 maart 1599, ingetreden in de jezuietenorde in 1618, † Rome, 13 augustus 1621, op 9 mei 1865 zalig en op 15 januari 1888 heilig verklaard). Kopergravure (circa 1621, 40 x 26 cm) van Boetius Adams Bolswert (° Bolsward, Friesland, ca. 1585 – † Antwerpen, 1633), Philadelphia Museum of Art.

Geboortehuis Sint-Jan Berchmans

- De 'Gulden Maan' is het huis waar Jan Berchmans op 13 maart 1599 werd geboren.
- Hij trad in 1618 toe tot de jezuïetenorde en overleed op 22-jarige leeftijd te Rome.
- Hij werd heilig verklaard door Paus Leo XIII.
- In het huis worden de belangrijkste data uit zijn leven toegelicht.

Meer info

Geboortehuis Sint-Jan Berchmans

Geboortehuis Sint-Jan Berchmans
Sint-Jan Berchmansstraat 24
3290 Diest

Contact

Koning Albertstraat 16A
3290 Diest
tel.: +32 (0)13/35 32 74
e-mail: toerisme@diest.be
website: www.toerismediest.be

Open

Elke dag van 9 tot 19 uur

Rondleidingen

Rondleidingen met gids mogelijk